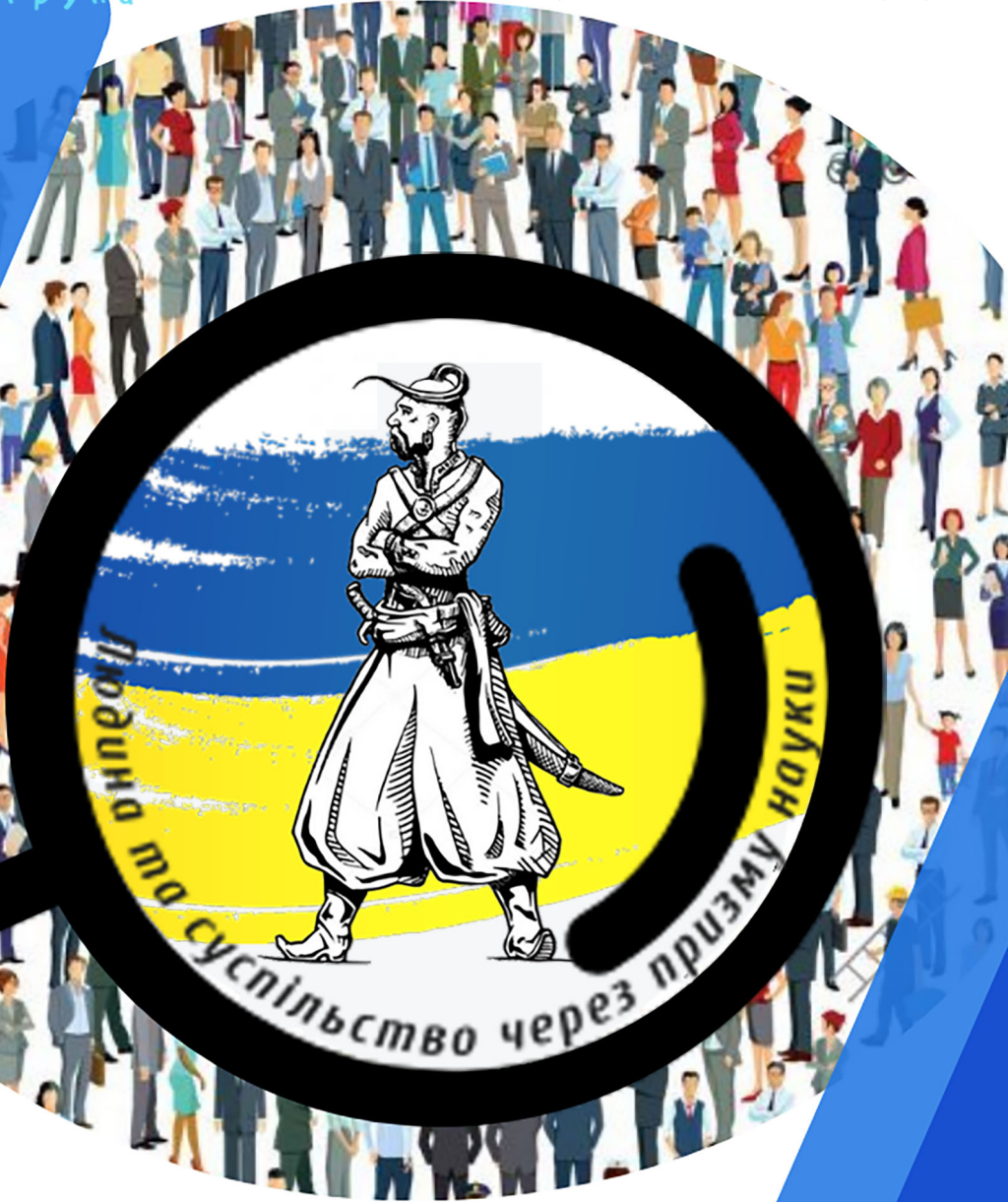




*Ми ї'ємось за те, чому
немає чини в усьому світі —
за Батьківщину.*
Д. Довхенко



Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"

СЕРІЯ "ПРАВО"

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

**Громадська наукова організація
«Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління»**

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

*(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*

Випуск № 2(30) 2024

Київ – 2024



ISSN 2786-5274 Print
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»,
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):
журнал. 2024. № 2(30) 2024. С. 1638.**

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 06.02.2024, № 2/2-24)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.*

Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».



Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89 журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 768 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальностей 073 - менеджмент, 076 - підприємництво та торгівля, 015 - професійна освіта

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.08.2023 № 1035 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальності 053 - психологія



Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, полковник Генерального штабу Збройних Сил України, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Абуселідзе Георгій - завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)
- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)





- Калічак Ю.Л., Посацький О.В.** 1146
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
- Каніболоцька О.А.** 1156
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ АНГЛОМОВНИХ КРАЇН
- Кирилюк В.П.** 1168
РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТОПОГРАФІЯ» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ІЗ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ
- Климович Ю.Ю.** 1182
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА ЗАСОБАМИ ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ
- Кожушко С.П., Бойко Л.Г.** 1193
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ
- Комісарик М.І., Чуйко Г.В., Кузнєцова К.С.** 1207
ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ТРУДНОЦІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
- Красовська О.О., Веремчук А.П., Олевський Т.Р.** 1221
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
- Криловець М.Г., Лісовець О.В., Лісовець О.В.** 1231
ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
- Кузьма-Качур М.І., Горват М.В.** 1242
ФЕНОМЕН КРАЄЗНАВСТВА ЯК РЕСУРС МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
- Літвінова В.А., Бадіца М.В.** 1252
СПОСОБИ МОДИФІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ООП НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ
- Мотуз Т.В., Слободенюк О.О., Ватковська М.Г.** 1262
ГОТОВНІСТЬ АСИСТЕНТІВ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ: АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
- Мудрик Д.П.** 1274
СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ



УДК [373.3.015.31:17.022.1]:908:37.013.76

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)-1242-1251](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-1242-1251)

Кузьма-Качур Марія Іванівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, тел.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0002-8580-5830>

Горват Маріанна Василівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, тел.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0003-2320-9731>

ФЕНОМЕН КРАЄЗНАВСТВА ЯК РЕСУРС МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. Актуальність проблеми морального виховання здобувачів початкової освіти обумовлена політичними подіями, реформами та нововведеннями у нормативному забезпеченні закладів загальної середньої освіти, що спрямовують не тільки на формування компетентностей, але й поважати традиції та звичаї свого й інших народів, знаходити взаєморозуміння у суспільному поліетнічному середовищі. Здійснено наголос на орієнтирах нормативних документів щодо діяльності вчителя задля забезпечення успішного формування в учнів системи морально-етичних цінностей. Авторами спрямовано увагу на врахування особливостей при моделюванні уроків та виховних заходів в початковій школі: у молодших школярів уже сформована певна система знань про особливості найближчого довкілля: природного і соціального; молодші школярі оволоділи вже практичними навичками організовувати дослідження в навколишній місцевості; систематичне застосування краєзнавчого матеріалу забезпечує розвиток у дітей морально-ціннісних суджень.

У статті обґрунтовано особливості феномена краєзнавства у взаємозв'язку з компонентами морального виховання молодших школярів: географічної мережі рідного краю як місця проживання молодшого школяра (вивчення топології рідного краю має перспективу розкриття духовно-морального виховання в процесі набуття знань про рідний край), ментальні особливості суспільних відносин краю, їх значення для формування особистості школяра (до основних об'єктів середовища рідного краю відносять територію та населення, яке на ній проживає), аксіологічний зміст пізнання об'єктів і явищ рідного краю, їх значення у формуванні мотиваційного компоненту моральності особистості здобувача початкової





освіти (вивчення морального значення культурних цінностей, які оточують школяра, забезпечення розуміння їх моральної цінності, що впливає на духовний світ особистості), унікальність соціальних контактів в середовищі рідного краю, їх зв'язок з вчинками та поведінкою здобувачів початкової освіти (соціальна мережа охоплює велику кількість контактів особистості здобувача освіти з оточуючими).

Ключові слова: моральне виховання, рідний край, краєзнавство, здобувачі початкової освіти, особливості феномена краєзнавства.

Kuzma-Kachur Maria Ivanovna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Mukachevo State University, Uzhhorodska St., 26, Mukachevo, 89600, tel.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0002-8580-5830>

Horvat Marianna Vasylivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Mukachevo State University, Uzhhorodska St., 26, Mukachevo, 89600, tel.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0003-2320-9731>

THE PHENOMENON OF ETHNOGRAPHY AS A RESOURCE FOR MORAL EDUCATION OF STUDENTS OF PRIMARY EDUCATION SPECIALITY

Abstract. The relevance of the problem of moral education of students of primary education is caused by political events, reforms and innovations in the regulatory support of general secondary educational institutions, which are aimed not only at the formation of competencies, but also at respecting the traditions and customs of their own and other nationalities, finding mutual understanding in a multiethnic society. Emphasis has been placed on the guidelines of normative documents on teacher's activities to ensure the successful formation of a system of moral and ethical values among students. The authors have focused their attention on taking into account the peculiarities of modeling lessons and educational activities in primary school: younger students have already formed a certain system of knowledge about the features of the nearest environment: natural and social; younger students have already mastered the practical skills of organizing research in the surrounding areas; systematic usage of ethnographic material ensures the development of moral and value judgments in children.

The article is concerned with the peculiarities of the phenomenon of ethnography in relation to the components of moral education of junior schoolchildren: geographical network of the native land as a place of residence of a junior schoolchild (studying the topology of the native land has the prospect of revealing spiritual and moral education in the process of acquiring knowledge about



the native land), mental features of social relations of the region, their importance for the formation of the student's personality (the main objects of the native land environment include the territory and the population living on it), axiological content of cognition of objects and phenomena of the native land, their importance in the formation of the motivational component of the morality of the personality of the primary education applicant (studying the moral value of cultural values surrounding the student, ensuring understanding of their moral value, which affects the spiritual world of the individual), the uniqueness of social contacts in the environment of the native land, their connection with the actions and behavior of primary education applicants (the social network covers a large number of contacts of the personality of the applicant with the others).

Keywords: moral education, native land, ethnography, primary school applicants, peculiarities of the phenomenon of ethnography.

Постановка проблеми. Сучасна шкільна освіта України орієнтована на підвищення ефективності освітнього процесу на основі компетентнісного підходу і спрямовує не тільки на засвоєння знань і формування умінь, але й поважати традиції та звичаї свого й інших народів, знаходити взаєморозуміння у поліетнічному середовищі.

Зазначені пріоритети відображені у головних документах про освіту, зокрема у законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державному стандарті початкової освіти, Концепції нової української школи та ін. У цих документах йдеться про те, що сучасна освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості, яка «усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [1].

Для правильного вирішення означених завдань, пов'язаних з реформами в освіті, необхідним є аналіз, узагальнення та творче осмислення особливостей функціонування компонентів педагогічного процесу у тому числі і краєзнавчої діяльності. Краєзнавча робота за своїм змістом та способами організації діяльності здобувачів освіти є інтегративною та різнобічною. Її складові включені у зміст усіх освітніх галузей початкової школи, що сприяє активізації інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових якостей особистості школяра.

Теоретичне узагальнення цінного досвіду педагогів минулого у поєднанні з сучасними напрацюваннями дають змогу якісно оновити й удосконалити зміст освітнього процесу початкової школи інноваційними засобами краєзнавчої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки педагогічна та соціально-філософська сутність шкільного краєзнавства важлива у формуванні



особистості школяра, то цей компонент освітнього процесу постійно досліджується науковцями та педагогами-практиками. В історико-філософському аспекті означену проблему розглянуто в працях В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового та ін. Теоретико-методичні засади освітнього краєзнавства та підготовку вчителів до їх впровадження висвітлили у своїх працях Н. Брижак, В. Корнеєв, М. Кузьма-Качур, В. Обозний, П. Шищенко та ін.

Обґрунтуванню цілей, завдань, розробці змісту та організаційних форм шкільного краєзнавства присвячені праці сучасних вчених-педагогів В. Бенедюк, Л. Гомля, П. Іванова, П. Кузіна, Л. Кушніра, Є. Пасічника, Н. Рудницької та ін. Видатний вітчизняний педагог В. Корнеєв розробив методичні особливості організації краєзнавчої роботи при вивченні географії, охарактеризував навчальні пошуки школярів у рідному краї як один з важливих підходів, які сприяють підвищенню інтересу до знань.

Особливості вивчення рідного краю в початковій школі знайшли своє відображення у працях Т. Байбари, В. Ільченко, Т. Люріної, В. Молодиченка, Т. Олексенко.

В аспекті проблеми дослідження значну цінність мають наукові доробки: М. Геник, в яких відображені основні аспекти формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами народознавства; Л. Гуцай, яка зосереджувала увагу на виховання у молодших школярів позитивного ставлення до традицій і звичаїв українського народу; К. Шевчук досліджувала проблему формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю.

Різноманітним аспектам теорії морального виховання, формування та діагностики моральних цінностей особистості учнів присвячені роботи: І. Беха, Г. Ващенко, В. Абламонової, Т. Дем'янюк, Ю. Шевенко та ін.

Мета статті полягає у визначенні особливостей феномена краєзнавства у формуванні морального виховання здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Перед початковою школою постало завдання підготувати відповідального громадянина, який здатний об'єктивно оцінювати ситуацію і провадити власну діяльність відповідно до інтересів суспільства. Вирішення означеного завдання пов'язано з формуванням у здобувачів початкової освіти моральних якостей та установок, що спираються на ціннісних орієнтирах «плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави» [2].

Серед пріоритетів, які зазначені в Концепції нової української школи є «формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей)...» [3]. З огляду на зазначені орієнтири нормативних документів, діяльність вчителя початкової школи має бути спрямована на:

– «зміцнення моральності, яка заснована на свободі, волі та внутрішній установці особистості діяти у відповідності до своєї совісті;



- формування моралі як усвідомленої необхідності певної поведінки, що ґрунтується на уявленнях, які склалися в суспільстві про добро і зло;
- розвиток совісті як моральної самосвідомості особистості, здатності формулювати свої власні моральні обов'язки, а також здійснювати моральний самоконтроль і надавати моральну оцінку власним вчинкам і вчинкам оточуючих;
- здатність до самостійних вчинків, які ґрунтуються на основі морального вибору і відповідальність за їх результати;
- усвідомлення цінності інших людей і цінність людського життя» [4].

Моральне виховання молодших школярів має багатофакторний характер. На його результати впливають взаємини в сім'ї, шкільному колективі, цінності і традиції соціуму, навколишня природа, вулична культура, засоби масової інформації та ін. Наявність різних факторів ускладнює виховний процес, так як важко врахувати їх часто стихійний вплив на особистість і її духовний світ. Проте, різноманітність факторів забезпечує можливість шукати і підбирати оптимальний педагогічний вплив, зберігаючи при цьому успішне вирішення педагогічної проблеми. Провідним фактором морального виховання є краєзнавство в його багатогранній різноманітності. Особливість застосування компонентів краєзнавства у процесі формування морального виховання полягає в системі знань про рідний край. Тому, моделюючи уроки чи виховні заходи в початковій школі, необхідно враховувати такі особливості:

- у молодших школярів уже сформована певна система знань про особливості найближчого довкілля: природного і соціального;
- молодші школярі оволоділи вже практичними навичками організувати дослідження в навколишній місцевості;
- систематичне застосування краєзнавчого матеріалу забезпечує розвиток у здобувачів освіти морально-ціннісних суджень.

До об'єктивних факторів, що впливають на формування морального виховання молодших школярів засобами краєзнавства відносять: природу, етнос, комунікаційно-інформаційні знаки, об'єкти матеріальної та духовної культури та ін.

Програми освітніх галузей початкової школи передбачають різноманітні види діяльності, які важливі для розвитку моральних почуттів, мотивів і діяльності молодших школярів: знайомство з життям героїчних людей, участь у посильних заходах з благоустрою території школи, турбота про оточуючих людей, які потребують допомоги та інші види, які спрямовані на ознайомлення їх з цінностями сім'ї, шкільного колективу, великої і малої Батьківщини, традиціями і духовною культурою. Ці та інші види діяльності в шкільній практиці визначаються як види позаурочної роботи. Краєзнавча діяльність, як фактор зустрічі дитини з навколишньою дійсністю, уможливорює участь школярів долучитися до процесу перетворення рідного міста (села), сприяючи тим самим вихованню моральних якостей особистості, що формується, її моральних якостей та духовності.



Великими можливостями у вирішенні завдань морального виховання особистості володіє феномен рідного краю через пізнання і усвідомлення його моральних цінностей, їх збереження і примноження. Процес пізнання малої батьківщини може бути організований як самостійний вид виховної діяльності, так і як складова частина навчальної з етнопедагогічною спрямованістю.

У процесі дослідження нами виділено особливості феномена краєзнавства у взаємозв'язку з компонентами морального виховання молодших школярів. Опишемо їх у власній інтерпретації.

Особливості географічної мережі рідного краю як місця проживання молодшого школяра. Вивчення топології рідного краю має перспективу розкриття духовно-морального виховання в процесі набуття знань про рідний край. Завдяки дослідженню географічних об'єктів здобувачі освіти отримують нові знання, підвищують інтелектуальний рівень, збагачуючи свій науковий новими дефініціями. У зв'язку з тим, що місце проживання людини є середовищем його життя і діяльності, населений пункт рідного краю розглядається як простір фізичного існування. Задля забезпечення комфортного проживання та діяльності людство створює населенні пункти, будуючи інфраструктуру, враховуючи особливості природи на протязі тисячоліть. Досліджуючи з молодшими школярами житлові будівлі у краєзнавчих музеях чи за місцем проживання можна дізнатися про рівень соціального розвитку краян в різні епохи, відмінності у їх побуті та використанні будівельних матеріалів, провідних заняттях чоловіків та жінок тощо.

Для сучасної людини «дім» не втратив своєї цінності. Будинок захищає від небезпек, дає можливість відпочити, спілкування та усамітнення. Дім – це місце, де беззастережно проявляється любов до членів сім'ї, де дитина відчуває себе в безпеці, де їй довіряють і вірять у неї. Ставлення до свого дому та двору, своєї вулиці, своєї школи, свого села, свого міста, свого краю, яке наповнене почуттям любові й гордості, переростає у таке ж ставлення до своєї великої батьківщини та суспільства.

Географічні назви населених пунктів, різних водойм та інших об'єктів мають свою історію. Вони можуть розповісти про особливості економічного, історичного чи культурного розвитку регіону. Дослідження топоніміки цікаве і корисне маленьким дослідникам рідної країни. Вивчення своєрідності топоніміки локальних територій вимагає комплексного підходу до їх вивчення. Краєзнавство – це наука не тільки про те, що доступно для візуального відчуття або про відчуття будь-якої іншої модальності, але і про те, які почуття, емоції і установки викликають у людини предмети, які вона сприймає.

Ментальні особливості суспільних відносин краю, їх значення для формування особистості школяра. До основних об'єктів середовища рідного краю відносять територію та населення, яке на ній проживає. Населення має свою історію, яка відображає інтереси та цінності здобуті тисячоліттями. На



території місцевої громади вони поступово виробляють власний стиль взаємин між людьми, традиції, звичаї, правила і закони, які не виходять за рамки зовнішніх законів суспільства і створюють своєрідний соціум. В соціумі людина виступає носієм або творцем культурних цінностей, їх наступником або продовжувачем. Важливо з молодшого шкільного віку формувати в учнів національну культуру, використовуючи різні форми та методи. Любов до своєї малої Батьківщини дає можливість побудувати духовний зв'язок з оточуючими людьми, розвинути емпатію і бажання піклуватися про інших, забезпечити зв'язок особистих інтересів з інтересами суспільства.

Важливо відмітити, що існує певна вибірковість в наступності поколінь, згідно з якою одні норми і цінності приймаються й передаються новому поколінню, а інші відкидаються. Система норми моралі засвоюються і в сім'ї, і в школі та регулюються дорослими задля збереження культури корінного населення. Педагогам доцільно підтримувати ініціативу школярів щодо організації пошукових груп та експедицій, завдяки яким робляться відкриття з життя минулого населення рідного краю. Зустрічі з очевидцями подій минулих років, з ветеранами війни, бійцями, відомими вченими, діячами культури своєї Батьківщини відкривають і доповнюють сторінки творчої й героїчної історії своєї Вітчизни та своєї країни новою інформацією, розширюють уявлення підростаючого покоління про героїзм, мужність і патріотизм українського народу за свою незалежність. Діалог поколінь залежить від здатності суб'єктів до емпатії та співпереживань. Прийняття позиції, думки іншої людини можливе через наявність внутрішнього часу у кожного суб'єкта, а це означає, що кожен учасник діалогу бере участь в безпосередньому поточному житті іншого, що він може крок за кроком осягати думки іншого в живому сьогоденні та їх динаміці.

Аксіологічний зміст пізнання об'єктів і явищ рідного краю, їх значення у формуванні мотиваційного компонента моральності особистості здобувача початкової освіти. Вивчення морального значення культурних цінностей, які оточують школяра, забезпечення розуміння їх моральності, що впливає на духовний світ особистості, є основним завданням організованої в школі краєзнавчої роботи. У [5] виділено класифікацію краєзнавчих цінностей за змістом пізнавальних об'єктів: людина, природа, господарство, історія, культура рідного краю. Значення краєзнавчого об'єкта може бути представлено по-різному. В одних випадках аксіологічний зміст відкритий (прозорий) молодшому школяреві, в інших – пізнається тільки в діяльності, в третіх – розкривається під час пошукової роботи. Залежно від ступеня його сприйняття в об'єкті може бути представлений наступний діапазон значень:

– сенс прямої вимоги або прикладу як методу виховання не потребує кодифікації, він відкритий для сприйняття школярами (приклад з життя учасників та ветеранів війни);



- розуміння важливості традицій, обрядів, правил поведінки здійснюється в процесі їх виконання, збереження та інших видів діяльності;
- значення символів і знаків (гербів, прапорів та ін.), культурних пам'яток рідного краю розкриваються школярам при отриманні інформації з письмових чи усних джерел, розповідей дорослих, вчителів, батьків, очевидців подій, які знають їх значення;

- смислові значення деяких предметів, які ще не розкриті, можуть бути виявлені школярами в процесі пошуку, що передбачає відкриття нового.

Тільки осмислений об'єкт може стати особистісно значущим для здобувача освіти. Чудовим прикладом того, як зробити впізнавані об'єкти навколишнього світу особистісно значущими для школяра, є педагогічний досвід В. Сухомлинського щодо ознайомлення з рослинним і тваринним світом рідного краю. Великий педагог писав: «Природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки» [6]. Як наслідок, організація пізнання цінностей об'єктів найближчого оточення сприяє формуванню особистісного змісту здобутих знань, які визначають внутрішню мотивацію вчинків школяра.

Перед учнем відкривається світ духовно-моральних відносин тоді, коли, долаючи свій егоїзм і проявляючи свою волю, він шукає і знаходить шляхи вирішення ситуації, враховуючи інтереси оточуючих, усвідомлюючи необхідність своїх вчинків відповідно до прийнятих норм поведінки в суспільстві. Через моральний вчинок молодший школяр краще розуміє інших однокласників. Завдяки цьому розумінню він вибудовує свої стосунки з ними, оцінює поточні події, розуміє їх ціннісне значення. У поліетнічному суспільстві основоположні національні цінності лежать в основі цілісного простору інтелектуально-морального розвитку і виховання школярів.

В процесі пізнання рідного краю, як зазначено у [7], заохочення школярів до цінностей культури здійснюється за допомогою різних джерел. Наприклад, письмові джерела можуть донести інформацію про історію становлення рідного краю, життя національної спільноти та окремої людини. Поява письма дозволило людині піднятися на більш вищий рівень розвитку цивілізації. Розповідь вчителя про нелегкий шлях книги від папірусів до електронного зразка, дослідження свого роду, династії та ін. звернені до емоцій здобувачів освіти, до зародження потреби оберігати і примножувати все, що стосується рідного краю. Можна із впевненістю стверджувати, що значимість використання різноманітних джерел краєзнавства полягає в тому, що:

- вони є джерела та носії інформації про різноманітні явища та події рідного краю;
- всі вони уособлюють культурну цінність нації як ресурс соціального капіталу конкретного регіону.



Духовно-моральний ресурс різних джерел інформації про рідний край надається учням у процесі краєзнавчої роботи, яку організовує вчитель на уроках та в позакласній діяльності. Оригінальність краєзнавчих джерел не тільки розвиває інтерес до пошукової діяльності, а й зміцнює довіру здобувачів освіти до наукових досліджень. Довіра є важливою передумовою побудови щирих людських взаємин у шкільному соціумі.

Унікальність соціальних контактів в середовищі рідного краю, їх зв'язок з вчинками та поведінкою здобувачів початкової освіти. Соціальна мережа охоплює велику кількість контактів особистості здобувача освіти з оточуючими. Ці контакти можуть бути як формальними, обумовленими правилами етикету (в транспорті, в магазині, в кінотеатрі та ін.), так і неформальними, заснованими на особистих симпатіях, емоційній прихильності, довірі тощо. Кожен з суб'єктів має своє оточення (умови проживання) і систему міжособистісних відносин в процесі життєдіяльності. Збільшення кількості контактів у соціальній мережі призводить до розширення особистісного простору школяра.

Зважаючи на такі обставини, в курсі «Я досліджую світ» уведені теми («Як люди взаємодіють у спільноті?», «Чи є спілкування обміном інформацією?», «Що об'єднує людей у суспільні групи?», «Як розпізнати неправдиву інформацію?», «Як не заблукати і в усіх світній мережі» та ін.), які допомагають здобувачам освіти усвідомити, що саме у спільності і співдружності можна досягти намічених цілей [8].

Отже, здобуті та усвідомлені знання рідного краю, які набули важливого значення в житті здобувача початкової освіти, являють собою культурні, моральні і духовні цінності виховного ресурсу краєзнавства.

Висновки. Відтак, об'єктно-процесуальні ресурси морального виховання здобувачів початкової освіти засобами краєзнавства охарактеризовані з врахуванням впливу на особистість молодшого школяра багатограних факторів. Їх вплив в процесі вивчення освітніх галузей початкової школи обумовлюється цінністю рідного краю у особистісному становленні школярів. Виділені особливості феномена краєзнавства у взаємозв'язку з компонентами морального виховання молодших школярів передбачають зміни відносин до рідного краю, значно підсилять методичне спрямування організації освітнього процесу. Завдання вчителя полягає у пошуках моральних цінностей об'єкту пізнання в умовах унікальності та самобутності рідного краю.

Перспективними видаються експериментальні дослідження впливу окремих факторів краєзнавства на процес формування морального виховання здобувачів початкової освіти.

Література:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 рік), URL: https://urst.com.ua/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu





2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
3. Нова українська школа: poradnyk dlia vchytelia / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
4. Концепція Нової української школи URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
5. Кузьма-Качур М.І. Роль аксіосфери краєзнавства у моральному вихованні молодших школярів. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2742/1/18.pdf>
6. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям: триста сторінок природи. URL: <https://mala.storinka.org/триста-сторінок-книги-природи-з-книги-василя-сухомлинського-серце-віддаю-дітям.html>
7. Горват М.В. Основи краєзнавства: навчальний посібник/М.В.Горват, М.І.Кузьма-Качур – Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – 256с.
8. Гільберг Т. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 3-го кл. закл. заг. серед. освіти : (у 2-х ч.) : ч. 1 / Гільберг Тетяна та ін. – Київ : Генеза, 2020. – 160 с.

References:

1. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy № 463-IX vid 16.01.2020 [On comprehensive general secondary education: Law of Ukraine № 463-IX dated 16.01.2020]. Retrieved from: https://urst.com.ua/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy № 87 vid 21 liutoho 2018 r. [The state standard of primary general education was approved by Resolution No. 87 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
3. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]*. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady». [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>. [in Ukrainian].
5. Kuzma-Kachur M. I. (2015). Rol aksiosfery kraieznavstva u moralnomu vykhovannia molodshykh shkoliariv [The role of the axiosphere of local studies in the moral education of younger schoolchildren]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pedagogika ta psykholohiia - Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and psychology*, 1(1), 69–72. Retrieved from: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2742/1/18.pdf>. [in Ukrainian].
6. Sukhomlynskyi V. Sertse viddaiu ditiam: Trysta storinok "Knyhy pryrody" [I give my heart to children: three hundred pages of the "Book of Nature"]. Retrieved from: <https://mala.storinka.org/триста-сторінок-книги-природи-з-книги-василя-сухомлинського-серце-віддаю-дітям.html>. [in Ukrainian].
7. Horvat, M. V., & Kuzma-Kachur, M. I. (2017). *Osnovy kraieznavstva [Basics of local history]*. Kyiv: Vyd-vo Lira-K. [in Ukrainian].
8. Hilberh, T., Tarnavska, S., Hrubiiian, L., & Pavych, N. (2020). *Ya doslidzhuui svit. Ch. 1 [I explore the world. Part 1]*. Kyiv: Heneza. [in Ukrainian].



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>